

34. Pavliy, P. D. (Eds.). (1955). *Ukrayinski narodni dumy ta istorychni pisni* [Urainian folk dumas and songs]. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR [in Ukrainian].
35. Chukhlib, T. V. (1996). *Kozatskyy ustriy Pravoberezhnoyi Ukrayiny (ostannya chvert XVII st.)* [Cossack system of Right-bank Ukraine (last quarter of the XVII century)]. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN [in Ukrainian].
36. Chukhlib, T. V. (2008). *Pylyp Orlyk* [Pylyp Orlyk]. Kyiv: PP Nataliya Brekhunenko [in Ukrainian].
37. Yakovliv, A. (1934). *Ukrayinsko-moskovski dohovory v XVII–XVIII vikakh* [Ukrainian-Moscow treaties in the XVII–XVIII centuries]. Varshava [in Ukrainian].
38. Gierowski, J. A. (2001). *Wielka Historia Polski: 10 tomow. Krakow: Fogra. (Vol. 5: Rzeczpospolita W dobie ztotej Wolnosci (1648–1763))* [in Polish].
39. Perdenia, J. (1963). *Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na prze tomie XVII–XVIII w.* [The position of the nobility of the Republic of Poland concerning Ukraine in the seventeenth and eighteenth centuries]. Wroctaw – Warszawa – Krakow [in Polish].

Одержано 30.08.2018.

УДК 94:82-92(477) (092)Стебницький «19»

Демуз Інна,

доктор історичних наук, доцент, завідувач
кафедри документознавства,

demuz_inna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5936-2386>

ID: 0009685

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-
Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

DOI 10.5281/zenodo.2346271

Demuz Inna,

Doctor of Historical Sciences,
the Head of the Chair of Document Science
Department,

demuz_inna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5936-2386>

ID: 0009685

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University,

30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-
Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

Ставицька Анастасія,

кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри історії та культури України,

tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

ID: H-6064-2016

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,
Україна, 08401

Stavytska Anastasia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer
of Department of History and Culture of Ukraine,
tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

ID: H-6064-2016

Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University,

30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Питання соціально-економічного розвитку України у публіцистиці

П. Стебницького (початок ХХ ст.)¹

У статті проаналізовано публіцистику П. Стебницького, присвячену соціально-економічному становищу України, розглянуто його тексти у якості складової національного дискурсу. Зокрема, детальному аналізу піддано такі дописи громадського діяча як «Страшна спадщина. (Економічно-фінансові наслідки світової війни)», «Україна в економіке России», «Підсумки й перспективи пролетарської економіки», ряд рецензій на книги економічної тематики. Подано список відповідних публікацій П. Стебницького. Крім того, охарактеризовано діяльність громадського діяча на посадах чиновника Міністерства фінансів, керівника комерційного відділу редакції «Торгово-телеграфного агентства», його причетність до редагування й видання петербурзьких часописів «Вестник

¹Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним про-ектом (договір № Ф75/226-2018) Державного фонду фундаментальних досліджень.

финансов, промышленности и торговли», «Русское экономическое обозрение» та «Торгово-промышленная газета». У Києві П. Стебницький активно співпрацював з часописом «Книгар», у якому рецензував книги політичного й економічного змісту.

При дослідженні використовувалися проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий методи, контент-аналіз та джерелознавча критика.

Встановлено, що серед публікацій з економічної тематики П. Стебницького виділяються дописи про: 1) розвиток торгівлі за кордоном та в губерніях Російської імперії; 2) розвиток різних галузей промисловості – виробництво цукру, тютюну, пива, шовку, видобування золота; 3) становище економіки в Німеччині; 4) організацію ярмарків та ярмаркової торгівлі; 5) огляди хлібного й робітничого ринків, статистично-економічні замітки; 6) огляди періодики, рецензії на праці економічного профілю, зокрема, доробки І. Феценка-Чопівського, В. Чирвинського, О. Щадилова, М. Ясноґо. Рукописна праця П. Стебницького «Страшна спадщина. (Економічно-фінансові наслідки світової війни)» присвячена соціально-економічному становищу України після Першої світової війни. «Україна в економіці Росії» є роздумами-відповіддю публіциста на питання про те, чи являється політика централізму російського уряду оптимальною для розвитку економіки окраїнних держав, у тому числі й України. У праці «Підсумки й перспективи пролетарської економіки» П. Стебницький розкритикував методи роботи тогочасних більшовицьких економістів, звернувшись, зокрема, до праць Е. Квірінґа, Л. Яснопольського, М. Нахімсона та ін.

З'ясовано, що громадський діяч орієнтувався на мирний еволюційний шлях реформування народного господарства України, а також – побудову господарського устрою й економіки виключно на федеративних засадах.

Ключові слова: П. Стебницький, соціально-економічний розвиток України, промисловість, народне господарство України, публіцистика, рецензії, часопис.

Social and economic development of Ukraine at the publication of P. Stebnytsky (the beginning of the twentieth century)

In the article, P. Stebnytskyi's public journalist has been analyzed, attributed to the social and economic camp of Ukraine, his new text has been revealed at the warehouse's national discourse. In particular, such reports of a public figure such as «Terrible Legacy» have been subjected to a detailed analysis. (Economic and financial consequences of the World War)», «Ukraine in the Russian economy», «The results and prospects of the proletarian economy», a number of reviews on books on economic topics. A list of relevant publications by P. Stebnytsky is given. In addition, the activity of a public figure in the positions of an official of the Ministry of Finance, the head of the commercial department of the editorial office of the «Commerce and Telegraph Agency», his involvement in the editing and publication of the St. Petersburg magazines «Herald of Finance, Industry and Trade», «Russian Economic Review» and «an industrial newspaper». In Kyiv, P. Stebnytsky actively collaborated with the journal «Knigar», which reviewed the books of political and economic content.

The research used problem-chronological, comparative-historical, descriptive methods, content analysis and source criticism.

It is established that among publications on economic topics P. Stebnytskyi are allocated the following: 1) development of trade abroad and in the provinces of the Russian Empire; 2) development of various industries - production of sugar, tobacco, beer, silk, gold mining; 3) the state of the economy in Germany; 4) organization of fairs and fair trade; 5) reviews of the bread and labor markets, statistical and economic notes; 6) reviews of the periodicals, reviews of the work of the economic profile, in particular, the revisions of I. Feshchenko-Chopovsky, V. Chirvinsky, O. Shjadilov, M. Yasnogo. Manuscript P. Stebnytsky's «The Terrible Legacy. (Economic and financial consequences of World War)» is devoted to the social and economic situation of Ukraine after the First World War. «Ukraine in the economy of Russia» is a reflection-the answer of the publicist to the question of whether the policy of centralism of the Russian government is optimal for the development of the economy of the outlying states, including Ukraine. In his paper «The Results and Prospects of the Proletarian Economy», P. Stebnytsky criticized the methods of the then Bolshevik economists, addressing, in particular, the works of E. Quiringa, L. Yasnopolsky, M. Nakhimson, and others.

It was found out that the public figure was guided by the peaceful evolutionary way of reforming the national economy of Ukraine, as well as the construction of the economic structure and economy on federal basis only.

Key words: P. Stebnytsky, social and economic development of Ukraine, industry, national economy of Ukraine, journalism, reviews, magazine.

У свій час М. Євшан, говорячи про Лесю Українку, сказав, що вона «належить до тих постатей, які, поза своєю творчою діяльністю, не мають своєї біографії», маючи на увазі її цілковиту відданість власній справі. Подібне твердження можна екстраполювати й на інші постаті нашої історії. На нашу думку, до таких належить і Петро Януарович Стебницький (1862-1923 рр.) – один з будівничих української нації, державотворець, активний учасник українського руху, книговидавець, меценат, громадський діяч, публіцист, голова «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг», один з фундаторів Всенародної бібліотеки України та її відділу «Україніки», засновник Української громади в Петербурзі, представник Центральної Ради при Тимчасовому Уряді, сенатор адміністративного Генерального суду Державного сенату, очільник Української мирової делегації в українсько-російському переговорному процесі, міністр народної освіти та мистецтв Української держави часів П. Скоропадського, який усе своє життя присвятив служінню українській національній ідеї, але,

при цьому, залишився, за влучним висловом С. Іваницької, типовою постаттю «людини другого плану» в історії, не зафіксованою «крупним планом» на тлі бурхливих подій початку ХХ ст., відстороненою більш амбітними сучасниками, які свідомо прагнули першості, слави та визнання в царині громадсько-політичного та культурного життя [5, с. 277].

На думку Т. Дзюби, саме у період з середини ХІХ до 30-х рр. ХХ ст. виникає увесь комплекс понять, пов'язаних із феноменом «національної ідентичності», як-от національна ідея, нація, національне самоусвідомлення тощо. Саме цей період – фаза осягнення українцями себе як нації, з першими спробами державності включно, яка оприлюднюється і сфокусовується у медійному корпусі текстів; саме ця доба акумулювала оригінальних та найяскравіших в історії творення української духовності публіцистів-мисленників [4, с. 10], до яких зараховуємо і П. Стебницького. Вважаємо, що публіцистика громадського діяча має яскраво виражений націотворчий та антиколоніальний характер, за допомогою системи міфів, символічних ресурсів та стратегій його твори утверджували ідею окремішності української нації, її право на самовизначення та окремий шлях розвитку національної культури. А це є важливим і актуальним в умовах, коли Україна активно інтегрується до європейського простору, тому має поряд з прийняттям європейських цінностей зберегти й власну національну ідентичність. Звернення до ретроспективи вивчення метанаративів окремих репрезентантів національного середовища може виявитися плідним у сенсі встановлення механізмів формування національного самовизначення та їх концептуального осмислення.

Дана стаття продовжує цикл публікацій І. Демуз про Петра Стебницького та його роль у формуванні т. зв. «українського націотворчого проекту» в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Метою статті є аналіз публіцистики діяча, присвяченої економічному розвитку України. При дослідженні використовувалися проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий методи, контент-аналіз та джерелознавча критика.

Постаті П. Стебницького наразі присвячено значний масив досліджень: публікації біографічного характеру (дослідження А. Болаболченка, окремі праці І. Демуз, І. Старовойтенко); науково-популярні та наукові видання з оцінкою ролі П. Стебницького в національно-культурному будівництві України кінця ХІХ – початку ХХ ст. (роботи Н. Зубкової, В. Піскун, І. Старовойтенко, М. Таборита); праці про книговидавничий, книгознавчий, бібліотечний та бібліографічний напрями його роботи (дослідження Т. Варави, І. Демуз, Л. Дубровіної, Н. Миронець, Г. Солоіденко, О. Степченко); праці з висвітленням політичної складової діяльності громадського діяча (розвідки Л. Фурсенко, Р. Пирога); праці з аналізом літературно-публіцистичної спадщини (напрацювання Г. Макар); роботи, присвячені зібранню, опублікуванню й аналізу епістолярної спадщини П. Стебницького (дослідження І. Демуз, Т. Демченко, Л. Кузьменко, Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко). Економічні погляди діяча побіжно аналізувалися лише в роботах А. Борця [1-2].

За фахом П. Стебницький – математик (вищу освіту здобув на фізико-математичному факультеті Університету Св. Володимира в Києві, де в 1888 р. отримав ступінь кандидата математичних наук). Того ж року переїхав до Санкт-Петербургу в пошуках роботи. Як повідомляв громадський діяч в автобіографії [10], з березня 1889 р. він отримав посаду в Головному управлінні пошт і телеграфів, а з 1891 р. став чиновником особливих доручень VII класу у Міністерстві фінансів та одержав чин колезького радника; на новій посаді отримував тривалі відрядження у віддалені губернії Росії – Оренбурзьку, Уфимську, Пермську – з метою введення там монополії на виробництво та продаж горілчаних виробів і попечительств народної тверезості (в Інституті рукопису НБУВ зберігається, не опублікований до цього часу, записник П. Стебницького з особистими спостереженнями та офіційними нотатками про дану подорож [7]).

П. Стебницький цікавився економічними питаннями, тому з 1893 р. почав працювати в редакції петербурзького часопису «Вестник финансов, промышленности и торговли». У квітні 1894 р. Петро Януарович остаточно перейшов на службу до даної редакції, де став управителем канцелярії і тимчасово виконував обов'язки редактора. Так, протягом 1892-1896 рр. П. Стебницький готував статті й обробляв редакційний матеріал з економічних питань для «Вестника финансов, промышленности и торговли» (щотижневого покажчика урядових розпоряджень Міністерства фінансів, який виходив у кількох серіях: 1. Баланси державних і приватних кредитних закладів; 2. Рух на службі; 3. Звіти кредитних закладів, торгових і промислових підприємств; 4. Звіт тиражів), 1899-1903 рр. – «Торгово-промышленной газеты» та «Русского экономического обозрения» (1902-1903 рр.), завідував відділами робітничого ринку, хлібної торгівлі, горілчаної реформи, студіював також фінансові питання.

У 1896 р. службові успіхи П. Стебницького були відзначені «Срібною медаллю у пам'ять Олександра III», яку носили на грудях на Олександрівській стрічці. У 1908 р. він отримав ще одну поважну урядову відзнаку – право носити іменний знак міністерства фінансів за заслуги в галузях торгівлі та сільського господарства. У 1904 р. П. Стебницький отримав свою останню й постійну чиновницьку посаду в Санкт-Петербурзі – керівника комерційного відділу редакції «Торгово-телеграфного агентства», що з часом було перейменовано в Петербурзьке, а в 1916 р – Петроградське телеграфне агентство. Там служив до 31 серпня 1917 р., коли за рекомендацією Української Центральної Ради став комісаром у справах України при Тимчасовому російському уряді [8, с. 21].

Багаторічна праця П. Стебницького у фінансових структурах Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. доповнювалася активною участю діяча в роботі «Вільного економічного товариства» – наукового об'єднання економічного спрямування, яке опікувалося розвитком сільського господарства та поширенням фахової науково-популярної літератури (у 1897 р. його було обрано членом товариства), а також безпосередньою причетністю, наприклад, до громадської ініціативи щодо організації у Києві національного банку в 1913-1914 рр. (даний проект ініційований С. Ерастовим – головою української громади в Катеринодарі, фундатором тамтешньої «Просвіти», кооперативних товариств, директором банку у Новоросійську, популяризатором українського друкованого слова) (більш детально про це див.: [3]). З 1918 р. П. Стебницький став одним із найактивніших співробітників «Книгаря» – часопису, що друкувався у Києві, – в якому він рецензував насамперед книги політичного й економічного змісту, чим «надавав критико-бібліографічному часопису політичної гостроти» [1, с. 580].

Перелік опублікованих праць П. Стебницького вміщений у додатку до автобіографії, що подавалася до обрання його співробітником Всеукраїнської Академії наук України; даний перелік після 1919 р. доповнив письменник, театральний діяч і театрознавець О. Кисіль. Список нараховує 168 позицій та охоплює в цілому статті й матеріали загальноекономічного змісту; огляди й рецензії у російській пресі; статті «про українське життя»; огляди, дописи, рецензії й фейлетони в українській пресі; матеріали в збірках і колективних працях; матеріали в окремих виданнях; белетристику, поезію, переклади [6, с. 615-623]. (Цей список уперше опублікований в ювілейному виданні, присвяченому громадському діячу (П. Я. Стебницький. 1862 – 1923. Київ: Вид. Слово, 1926). Нами було уточнено бібліографічні дані окремих публікацій П. Стебницького (перелік дописів загальноекономічного змісту подано у *Додатку*). Констатуємо, що серед наявних публікацій виділяються дописи про: 1) розвиток торгівлі за кордоном та в губерніях Російської імперії (напр., №№ 1, 5, 6, 8, 11, 14, 16 зі списку); 2) розвиток різних галузей промисловості – виробництво цукру (№№ 4, 12), тютюну, пива (№№ 2, 3), шовку (№ 7), видобування золота (№ 15); 3) становище економіки в Німеччині (№№ 2, 4, 9-11); 4) організацію ярмарків та ярмаркової торгівлі (№№ 13, 17-20); 5) огляди хлібного й робітничого ринків, статистично-економічні замітки (№№ 21-23); 6) огляди періодики, рецензії на праці економічного профілю, зокрема, доробки І. Фещенка-Чопівського, В. Чирвинського, О. Щадилова, М. Ясного (№№ 29, 31-34); окремо слід виділити ґрунтовні дописи П. Стебницького «Підсумки й перспективи пролетарської економіки» (№ 30), а також «Украина в экономике России».

Поряд з опублікованими працями громадського діяча збереглися його рукописні нотатки на економічну тематику («Экономические основания украинской государственной идеи» (початок XX ст.); «Экономические очерки. Мобилизация землевладения на Украине» (1902 р.); «О национально-территориальной автономии («... Россия, как единое государственное целое, не менее необходима Украине, чем Украина необходима России...»)» (1914 р.); «Страшна спадщина. (Економічно-фінансові наслідки світової війни)» (1920-ті рр.).

Остання з них присвячена становищу України після Першої світової війни, «Великої руїни», в період Громадянської війни 1917-1921 рр., «війни хатньої, дрібної, та не менш болючої для народнього організму», як її називає публіцист. Перш за все автор звертає увагу на втрату людських ресурсів («втрати українського люду визначаються цифрою 456.840 душ, себто приблизно, як у Англії з Італією вкупі» [15, арк. 4]), далі – на страшне руйнування економіки внаслідок переведення промисловості на потреби обороноздатності країни («велика кількість люду, як ми вже бачили, була мобілізована для фронту і тим одірвана від своєї звичайної праці. Хтось їх по змозі заступав, але вони вже своїх рук до всенародної продукції не докладали, і тим ця продукція мусіла підупасти. Промислові підприємства були теж відтягнуті від свого фаху, бо мусіли обслуговувати війну та військо. Зменшення числа досвідних, кваліфікованих робітників відбилась теж на продукційності праці і на гідності обробки. Ціла низка підприємств, не звязаних

з потребами війни, зовсім припинила свій вироб...» [15, арк. 7]). На думку П. Стебницького, дещо менше постраждало сільське господарство, за рахунок долучення до праці жінок і дітей. Ситуацію в промисловості, поряд з наслідками війни, погіршувала й націоналізація фабрик і заводів – «машини і всяке фабрично-заводське знаряддя швидко втрачали на своїй цінності і здатності до роботи, рудні та вугляні копальні зоставались без доброго технічного догляду й керування» [15, арк. 7]. Загострювалася паливна криза, яка відбивалася на функціонуванні водопроводів, каналізації, електричного освітлення та електричної тяги (це призвело до занепаду залізничного транспорту). Публіцист посвідчував «катастрофічний упадок вартості грошей і відповідно колосальний зріст цін на працю, продукти і вироби», скаржився на відсутність стабільної фінансової політики уряду («немає досі у нас ні сталого бюджету, ні певної системи державних прибутків, а хронічний упадок вартості грошей призвів до того, що єдиним для всякої влади джерелом засобів на біжучі витрати адміністративного апарату України та на самі пекучі потреби державного життя – весь час був випуск або дозвіл тих чи інших кредитових знаків, коли не говорити про згадану вище систему ревізій натурою. Отже, фінансове становище України можна характеризувати хіба цифрами її державного боргу, який невпинно виростає в усяких валютах, що чергуються в своїм обігу на українській території» [15, арк. 11]). П. Стебницький не оминув увагою і зовнішній борг України, утворений численними позиками і кредитами, а «забезпечений тільки певним довір'ям до ідеї української державності, яке виявляла людність України і в деякій мірі європейські держави» [15, арк. 12].

В Україні, за свідченням П. Стебницького, «замість нормального торгового товарообороту повстали примітивні форми товарообміну, а поруч з цим пишно розвернулася всяка спекуляція» [15, арк. 14].

П. Стебницький виступав як захисник сільського господарства та сільськогосподарських промислів країни, констатує при цьому нестачу у селян земельних угіль і ділянок, низький рівень господарської техніки, присутність застарілих систем сівобороту, другорядне становище продукції сільського господарства України на всеросійському торговельному ринку (рецензія на книгу І. Фещенка-Чопівського «Природні багатства України») [11]. Доволі стримано П. Стебницький оцінював економічну програму розвитку України, запропоновану українським есером, одним з очільників Української селянської спілки О. Щадиловим, який тісно пов'язував питання господарчого розвитку українських губерній з імперською економічною політикою. Будучи прихильником поступових реформаційних змін, П. Стебницький пропагував їх і в економічній сфері. На нашу думку, йому імпонували саме такі підходи, підтримані О. Щадиловим, як широка організація праці та піднесення її продукції (восьмигодинний робочий день, комісаріати й палати праці, колективні договори, страхування робітників тощо); щодо зовнішньоекономічної політики, П. Стебницькому імпонувала система торговельних договорів і відносин, яка б не порушувала економічної незалежності України [13].

У рецензії на працю М. Ясного «Может ли Украина быть экономически независимой?», видану під час Берестейських мирних переговорів напередодні ухвалення Центральною Радою ІV Універсалу і спрямовану на обґрунтування неможливості існування української економіки окремо від російської, П. Стебницький зазначав, що книга не втратила свого значення і на момент написання рецензії, адже до схожої ідеї апелювали в той час і більшовики. Рецензент стверджував, що М. Ясний значно згустив фарби, прогнозує втрату Україною російських ринків збуту продукції і перетворення її на економічну колонію Німеччини й Австро-Угорщини. Натомість П. Стебницький, що вдався не до далекоглядних прогнозів, а до аналізу поточної ситуації, дійшов висновку, що Україна вже є колонією, але Росії; при цьому, європейські ринки, на його думку, – це шанс для країни позбутися колоніального статусу, а на запитання, винесене у назву книги М. Ясного, відповів, що Україна може і повинна бути економічно незалежною [12].

«Украина в экономике России» є роздумами-відповіддю публіциста на питання про те, чи являється політика централізму російського уряду оптимальною для розвитку економіки окраїнних держав, у тому числі й України [9]. П. Стебницький констатує, що сучасний йому російсько-український антагонізм насправді криється в багатовіковому економічному пригніченні України Російською імперією, що зробило практично неможливим подальшу економічну співпрацю. Глибокий статистичний аналіз показників сільського господарства та промисловості дав можливість дійти висновку, що фактично Україна для Росії являлася ринком збуту її власних виробів, при цьому не маючи змоги реалізовувати на російських ринках свої товари. Публіцист акцентував увагу, що в минулому вона відігравала «службову роль виробника

сировини, якою держава оперувала в своїх торговельних цілях на світовому ринку», що штовхало Україну до економічного відставання й широкої експлуатації її ресурсів імперським центром [9, с. 276], який відігравав роль «економічного насоса» за рахунок «периферії». Поряд із цим, П. Стебницький чітко висловив тезу, що у великій державі, якою була Російська імперія, фінансовий та економічний централізм являвся органічним недоліком державного устрою, що призводило не неминучого знесення окраїн [9, с. 279]. Економічний занепад українських губерній як закономірний наслідок фінансово-економічної експлуатації їхніх ресурсів з боку центру (яким виступала як Москва, так і Санкт-Петербург) призводив до культурного занепаду, що, до того ж, супроводжувався й національним гнітом. Громадський діяч різко засудив економічну політику, побудовану за централістським принципом, що призводила до поглиблення протиріч між державним центром і периферією, вважаючи, що це породжувало «центробіжні» прагнення і, як наслідок, сепаративні рухи. П. Стебницький наполегливо рекомендував відкинути централізм як непридатний і навіть шкідливий для державних інтересів, будуючи в майбутньому відносини в новій Росії виключно на федеративних засадах, дотримуючись політичної та економічної децентралізації [9, с. 284].

У публікації «Підсумки й перспективи пролетарської економіки», надрукованій у «Книгарі» за 1919 р. [14], П. Стебницький, аналізуючи економічну діяльність радянської влади в Україні, розкритикував методи роботи тогочасних більшовицьких економістів. Зокрема, він звернувся до поглядів тоді ще молодих публіцистів Квірінга Емануїла Йоновича (1888-1937 рр.) – радянського партійного державного діяча, у подальшому – доктора економічних наук, першого секретаря ЦК КП(б) України, голови Вищої ради народного господарства України (1918-1919 рр.); Савельєва (можливо, мова йде про Савельєва Максиміліана Олександровича (1884-1839 рр.) – радянського економіста й журналіста); Прасолова (можливо, – Прасолова Леоніда Івановича (1875-1954 рр.) – майбутнього академіка, видатного ґрунтознавця й географа, який у 1917 р. був обраний членом Сільськогосподарського ученого комітету, а з 1918 р. – науковим співробітником Ґрунтознавчого відділу Комісії з вивчення природничих виробничих сил Академії наук, перетвореного в 1925 р. у Ґрунтознавчий інститут ім. В. В. Докучаєва); Яснопольського Леоніда Миколайовича (1873-1957 рр.) – вченого-статистика, депутата І Державної думи від Полтавської губернії, у подальшому – академіка АН України; Нахімсона Мирона Ісааковича (псевдонім «Спектатор») (1880-1938 рр.) – економіста й публіциста, доктора економічних наук, професора економіки Московського державного університету та ін. Об'єктом аналізу П. Стебницького стали публікації згаданих учених на шпальтах «Народного хазяйства України» – видання «Укрсовнархозу» (*Совнархозы (укр. – раднаргоспи; ради народного господарства) – державні органи територіального управління народним господарством СРСР, що існували у 1917-1932 і 1957-1965 рр. Перші в історії раднаргоспи почали виникати в Росії після Жовтневого перевороту 1917 р. Перші місцеві раднаргоспи в Україні були створені у січні 1918 р. Південною Радою народного господарства Донецько-Криворізького басейну для управління націоналізованими підприємствами під керівництвом Вищої Ради народного господарства РРФСР. Покликані були проводити політику Вищої ради народного господарства на місцях. Це були «місцеві установи по організації і реалізації виробництва, керовані ВРНГ, що діяли під загальним контролем відповідної ради робітничих, солдатських і селянських депутатів». До складу раднаргоспів включали обраних на відповідних з'їздах і конференціях представників профспілок, фабзавкомів, земельних комітетів, кооперативів. Головним завданням ВРНГ і місцевих раднаргоспів було відродження розореного розрухою народного господарства: рішення загальних принципів питань всього економічного району; керівництво нижчими органами робітничого контролю; виявлення потреб району в паливі, сировині, робочій силі тощо; вироблення планів розподілу замовлень – Авт.).*

Констатуємо: П. Стебницький був упевнений, що радянська влада, замість будівництва соціалістичного ладу, була стурбована віднайденням способів порятунку промисловості від остаточного занепаду. Проте зробити це було досить складно, тому вона змушена використовувати старі («капіталістичні») шляхи розвитку економіки (напр., Е. Квірінг визнавав, що «на швидке відродження промисловості сподіватись не можна і що індустріальна політика радянської влади може зважати лиш на самі невідкладні потреби, відповідно своїм технічним та матеріальним ресурсам»; «поки що, на жаль, соціалістичне будівництво мусить користуватись старим капіталістичним та бюрократичним апаратом»; Прасолов у праці «Последние ресурсы» визнавав, що «до апарату господарського будівництва повинно притягти буржуазні сили, в ролі спеціалістів і капіталістів. Треба пильно дослідити всі їх можливості і забезпечити для них

нормальні умови в рамках передовіреної їм роботи. Можливе утворення комбінірованих обопільних відносин, при яких державний і приватний капітали в однаковій мірі були-б заінтересовані в тій чи іншій сфері господарського життя країни. У всіх галузях цього життя «буржуазія могла-б узяти безпосередню участь, як-би її діяльність з фінансового та економічного боку була вигідна совітській владі»).

На перешкоді відновлення економіки стояли, на думку П. Стебницького, внутрішні суперечності – «спираючись на робітничі маси, одкидати з них «не щиро пролетарські» елементи; підтримуючи принцип влади місцевих рад, провадити централізацію фінансово-економічного апарату; скасовуючи старі форми буржуазної економіки в теорії, користатись з них в практичній роботі» [14, с. 1699]. Поряд із цим публіцист помітив зневіру радянських економістів і державних будівничих у власних силах, прагнення звернутися до допомоги інших країн (про це говорить Прасолов у згаданій вище публікації: ресурси, на які могла б опертися радянська влада, він убачає «в зовнішній підмозі, яку, на його думку, совітська Росія має одержати від революційної Германії, – а до того, «на протязі, може, одного року», такий ресурс повинні дати внутрішні сили радянського ладу – певна система реформ в його сучасній економічній та фінансовій політиці»).

П. Стебницький вважав, що «врятувати українську промисловість радянським економістам навряд чи пощастить, не вважаючи на їх добрі заміри, бо проєктованими компромісами основні причини промислової руїни усунути не будуть. Мало того, – до них додається ще одна, спеціальна причина, – поворот до старого московського централізму, від якого тим менше можна ждати добра для українських інтересів» [14, с. 1699]. Так, Е. Квірінг висловлював позицію, що «політично Українська радянська республіка цілком самостійна. Вона має свій уряд, свої з'їзди рад, що самостійно визначають долю України, свій ЦИК. Вона веде свою зовнішню і внутрішню політику і має свою армію». Але, додає автор, «в сфері економічних відносин життя примусило рішуче порвати з самостійністю». Річ в тім, що «довгі роки економічного розвитку бувшої Російської імперії зробили її сильною економічною одиницею», а «одрізнена зусиллям міжнародної контр-революції, кожна з нових держав виявила себе економічно нездатною». Звичайно, П. Стебницький не погоджувався з цією думкою, вважаючи, що характер економічного плану більшовиків зводився до централізації та бюрократизації всього економічного життя України.

Публіцист підтримав міркування М. Нахімсона («Спектатора»), викладені останнім у публікації «Финансы Советской России», в якій економіст «дивувався» обмеженості державних видатків – «при тому величезному апараті», якого вимагало тодішнє державне будівництво. Так, констатував М. Нахімсон, на потреби державного життя витрачалося: військові справи – 12,1 млрд., продовольчі – 8,2 млн., вища рада народного господарства – 5,8 млн., націоналізація підприємств та операційні видатки вищої ради – 5,2 млн., шляхи – 5,1 млн., освіта – 3,4 млн. Тобто, військова справа й організація народного господарства на нових началах забирали майже половину всього бюджету держави, продовольча справа і шляхи – трохи більше чверті, а освіта й усе інше – останню чверть бюджету.

Таким чином, аналіз публіцистики П. Стебницького з економічної тематики дозволив установити, що громадський діяч орієнтувався на мирний еволюційний шлях реформування народного господарства України, а також – побудову господарського устрою й економіки виключно на федеративних засадах. На відміну від радянських економістів, він вважав, що молода Українська держава спроможна власними силами відновити своє соціально-економічне становище, і, відповідно, ратував за децентралізацію економічного життя.

Додаток

Публікації П. Стебницького на економічну тематику в РОСІЙСЬКІЙ ПРЕСІ

Статті й матеріали загальноекономічного змісту

- 1. Промышленность и торговля в Самаркандской области в 1892 году // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 44. С. 220-224. (Без підписи).*
- 2. [Торгово-промышленный отдел. Иностранные известия. Германия]. Положение табаководства и пивоварения в Германии в 1892-93 гг. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 49. С. 569-570. (Без підписи).*
- 3. Казенное лесное хозяйство в 1892 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 50. С. 609-614. (Без підписи).*

4. [Торгово-промышленный отдел. Иностранные известия. Производство сахара в Германии в кампанию 1892/93 г.]. Сахарное производство в Германии в 1892-93 гг. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 50. С. 624-625. (Без подписи).
5. Русская транзитная торговля в 1892 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 51. С. 655-658. (Без подписи).
6. Внешняя торговля России по азиатской границе в 1892 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 1. С. 18-27. (Без подписи).
7. Шелководство в Туркестанском крае // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 6. С. 388-393. (Без подписи).
8. Промышленность и торговля в Херсонской губернии / Без подписи.
9. [Иностранные известия. Германия]. Перепись скота в Германии в 1892-93 гг. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 9. С. 552. (Без подписи).
10. Эмиграция в Германии // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 10. С. 614-615. (Без подписи).
11. Внешняя торговля в Германии в 1893 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 15. С. 950-955. (Без подписи).
12. Свеклосахарное производство в кампанию 1893-94 гг. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 18. С. 1081-1083. (Без подписи).
13. Ирбитская ярмарка в 1894 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 19. С. 1157-1164. (Без подписи).
14. Внешняя торговля Европейской России в 1893 г. // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 22. С. 1397-1405. (Без подписи).
15. Меры к урегулированию золотопромышленности в России // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 23. С. 1495-1496. (Без подписи).
16. Пароходы русского торгового флота / Вестник финансов, промышленности и торговли, 1894, № 26. С. 1641-1643. (Без подписи).
17. Всероссийская промышленная и художественная выставка в Нижнем Новгороде. Отдел IX. Производства фабрично-заводские // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1896, № 36. С. 617-627. (Без подписи).
18. Всероссийская промышленная и художественная выставка в Нижнем Новгороде. Отдел IX. Производства фабрично-ремесленные // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1896, № 37. С. 699-704. (Без подписи).
19. Всероссийская промышленная и художественная выставка в Нижнем Новгороде. Отдел X. Художественная промышленность // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1896, № 40. С. 15-22. (Без подписи).
20. Всероссийская промышленная и художественная выставка в Нижнем Новгороде. Отдел XII. Машины, аппараты и машиностроение // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1896, № 45. С. 499-507. (Без подписи).

Огляди і рецензії

21. 1894-95 рр. регулярні огляди робітничого ринку в «Вестнике финансов, промышленности и торговли». Без підпису.
22. 1899-1903 рр. тижневі і річні огляди хлібного ринку в «Вестнике финансов, промышленности и торговли» и «Торгово-промышленной газете». Без підпису.
23. За ті ж роки щорічні статистико-економічні розсліди під заголовком «Вероятные условия хлебного снабжения» в «Вестнике финансов, промышленности и торговли». Без підпису.
24. [Библиография]. Рецензія «Труды опытных полей, организованных в некоторых частных хозяйствах черноземной полосы России. Отчет за 1892 г. проф. А.Е. Зайкевича. Харьков, 1893» // Вестник финансов, промышленности и торговли, 1893, № 48. С. 490-492. (Без подписи).
25. Огляди економічних статей в періодичних виданнях // Русское экономическое обозрение, 1902, № 6. – С. 203-212; № 7. С. 167-172. (Подпись П. Стебницкий).
26. Рецензія «Der argentinische Weizen in Weltmarkte. Eine volks- und weltwirtschaftliche Studie von dr Max Becker. Jena, 1903» // Русское экономическое обозрение, 1903, № 10. С. 181-186. (Подпись П. Стебницкий).
27. Рецензія: «Статистический ежегодник Финляндии. Гельсингфун 1903» // Русское экономическое обозрение, 1903, № 11. С. 172-173.

28. Чимало інших дрібних рецензій в «Вест. фин., пром. и торг.» (без підп.) і в «Русск. Эконом. Обзор.» (підп. «С.П.»).

В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ

Рецензії

29. «І. Феценко-Чопівський. Природні багатства України. Частина І. Матеріальні багатства та велика промисловість України. Київ, 1918» // Книгар, 1919, № 18. (підп. П. Стебницький).

30. Підсумки й перспективи пролетарської економіки. «Народное хозяйство Украины», Ежемесячный орган «Укрсовнархоза», чч. 1, 2-3, 4-5 [Номера зрецензованої книги 1016-1018] // Книгар, 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1687-1699. (підп. П. Стебницький).

31. «І. Феценко-Чопівський. Природні багатства України. Частина ІІ. Сільське господарство та сільсько-господарська промисловість. Вид. Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу. Київ, 1919» // Книгар, 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1728-1730. (підп. П. Стебницький).

32. «Проф. В. Чирвинський. Головні корисні копалини України в зв'язку з її геологічною минувиною. Науково-популярний нарис. Вид. Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу. Київ, 1919» // Книгар, 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1733-1734. (підп. П. Стебницький).

33. «Ол. Щадилов. Економічна політика України. 1919. Стор. 30. Ціна 2 карб. В-во Ц. К. Селянських спілок. Місце не означене» // Книгар, 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1739-1741. (підп. П. Стебницький).

34. «Н. Ясний. Может ли Украина быть экономически независимой? Изд. т-ва потреб. обществ Юга России. Харьк. 1918» // Книгар, 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1741-1744. (підп. П. Стебницький).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Борець А. Проблеми політичного та економічного розвитку України в публікаціях Петра Стебницького на сторінках часопису «Книгарь» (1918-1920 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. 2009. Вип. 1. С. 579-586.
2. Борець А. А. Публіцистика Петра Стебницького: проблема держави та нації: дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2012. 214 арк.
3. Демуз І. «Фізик і лірик»: невідомий Петро Стебницький // Історія науки і біографістика: електронне фахове видання. 2016. № 4. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-4/07.pdf>.
4. Дзюба Т. А. Публіцистика другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст.: модель національної ідентичності: дис. ... д-ра наук із соц. наук: 27.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2014. 300 арк.
5. Іваницька С. Постать та ідеї Михайла Драгоманова у рефлексіях Петра Стебницького (1905-1919 роки) // Українська біографістика. 2012. Вип. 9. С. 275-293.
6. П. Стебницький. Вибрані твори / Упорядкування та вступна стаття Інни Старовойтенко. Київ: Темпора, 2009. 632 с.
7. «Попечительства о народной трезвости». [Журнали губернських комітетів Самари, Уфи, Пермі, Оренбурга за червень – серпень 1895 р. та особисті спостереження П.Я. Стебницького про хід реформи з приводу заборони вживання спиртних напоїв]. [20 липня – 6 вересня 1895 р.]. 65 арк. Записник, олівцем. Рос. мовою // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). Ф. 244. Од. зб. 356.
8. Старовойтенко І. Життєвими маршрутами Петра Стебницького: Гореничі–Київ–Петербург–Київ // Петро Стебницький в українському національному житті (до 150-річчя від дня народження): Монографія / Н. Миронець, В. Піскун, І. Старовойтенко та ін. Київ, 2013. 252 с.
9. Стебницький П. Україна в економіке Росії // П. Стебницький. Вибрані твори / Упорядкування та вступна стаття Інни Старовойтенко. Київ: Темпора, 2009. С. 259-285.
10. Стебницький П. Автобіографія. 30 травня 1919 р. Оригінал та копія // ІР НБУВ. Ф. Х. Спр. 6424-6425. 15 арк.
11. Стебницький П. Критика і бібліографія. І. Феценко-Чопівський. Природні багатства України. Частина ІІ. Сільське господарство та сільсько-господарська промисловість. Вид. Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу. Київ, 1919. Стор. 150 // Книгар: Літопис українського письменства. 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1728-1730.

12. Стебницький П. Критика і бібліографія. Н. Ясний. Може ли Україна быть економічно незалежною? Изд. т-ва потреб. обществ Юга России. Харьк. 1918. Стр. 72 // Книгар: Літопис українського письменства. 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1741-1744.
13. Стебницький П. Критика і бібліографія. Ол. Щадилон. Економічна політика України. 1919. Стр. 30. Ціна 2 карб. В-во Ц. К. Селянських спілок. Місце не означене // Книгар: Літопис українського письменства. 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1739-1741.
14. Стебницький П. Підсумки й перспективи пролетарської економіки. «Народное хозяйство Украины», Ежемесячный орган «Укрсовнархоза», чч. 1, 2-3, 4-5 [Номера зрецензованої книги 1016-1018] // Книгар: Літопис українського письменства. 1919, вересень-жовтень. Число 25-26. С. 1687-1699.
15. Стебницький П. Страшна спадщина. (Економічно-фінансові наслідки світової війни). [Стаття. 1920-ті роки]. Без кінця. Чернетка. 16 арк. // ІР НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 32.

REFERENCES

1. Borets, A. (2009). *Problemy politychnoho ta ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v publikatsiiakh Petra Stebnytskoho na storinkakh chasopysu «Knyhar» (1918-1920 rr.)* [Problems of political and economic development of Ukraine in Petro Stebnitsky's publications on the pages of the journal «Knigar» (1918-1920)]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky* [Collection of works of the Research Center of periodicals]. 1. 579-586. [in Ukrainian].
2. Borets, A. A. (2012). *Publitsystyka Petra Stebnytskoho: problema derzhavy ta natsii: dys. ... kand. nauk iz sots. komunikatsii* [Petro Stebnitsky's publicistic writing: the problem of the state and nation]. Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Demuz, I. (2016). «Fyzyk i liryk»: nevidomyi Petro Stebnytskyi [«Physicist and lyricist»: unknown Petro Stebnitsky]. *Istoriia nauky i biohrafistyka: elektronne fakhove vydannia* [History of science and biography: electronic professional edition]. 4. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-4/07.pdf> [in Ukrainian].
4. Dziuba, T. A. (2014). *Publitsystyka druhoi polovyny XIX – pershoi tretyny XX st.: model natsionalnoi identychnosti: dys. ... d-ra nauk iz sots. nauk* [Publicism of the second half of the 19th – the early of the 20th century : the model of national identity]. Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Ivanytska, S. (2012). *Postat ta idei Mykhaila Drahomanova u refleksiakh Petra Stebnytskoho (1905-1919 roky)* [The figure and ideas of Mikhaïlo Drahomanov in Petro Stebnitsky's reflections (1905-1919)]. *Ukrainska biohrafistyka* [Ukrainian Biography Studies]. 9. 275-293. [in Ukrainian].
6. Starovoitenko, I. (Eds.). (2009). *P. Stebnytskyi. Vybrani tvory* [P. Stebnitsky. Selected works]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
7. «Popechitelstva o narodnoy trezvosti», (1895). [«Guardianship of people's sobriety»]. IR NBUV [Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky]. 244. 356. [in Russian].
8. Starovoitenko, I. (2013) *Zhyttievymy marshrutamy Petra Stebnytskoho: Horenychi–Kyiv–Peterburh–Kyiv* [The life routes of Petro Stebnitsky: Gorenichi –Kyiv – Petersburg – Kyiv]. *Petro Stebnytskyi v ukrainskomu natsionalnomu zhytti (do 150-richchia vid dnia narodzhennia)* [Petro Stebnitskyi in the Ukrainian National Life (on the 150th anniversary of his birth)]. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Stebnitskiy, P. *Ukraina v ekonomike Rossii* [Ukraine in the Russian economy]. *P. Stebnytskyi. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [Starovoitenko, I. (Eds.). (2009). [P. Stebnitsky. Selected works]. (pp. 259-285). Kyiv: Tempora. [in Russian].
10. Stebnytskyi, P. *Avtobiografiia. 30 travnia 1919 r.* [Autobiography. May 30, 1919]. IR NBUV [Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky]. X. 6424-6425. [in Ukrainian].
11. Stebnytskyi, P. (1919). *Krytyka i bibliografiia. I. Feshchenko-Chopivskyi. Pryrodni bahatstva Ukrainy* [Criticism and Bibliography. I. Feshchenko-Chopovsky. Natural Resources of Ukraine]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1728-1730. [in Ukrainian].
12. Stebnytskyi, P. (1919). *Krytyka i bibliografiia. N. Yasnyy. Mozhet li Ukraina byt ekonomicheskii nezavisimoy?* [Criticism and Bibliography. N. Yasnyi. Can Ukraine be economically independent?]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1741-1744. [in Ukrainian].

13. Stebnytskyi, P. (1919). *Krytyka i bibliohrafiia. Ol. Shchadylov. Ekonomichna polityka Ukrainy* [Criticism and Bibliography. Ol. Shadilov Economic policy of Ukraine]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1739-1741. [in Ukrainian].
14. Stebnytskyi, P. (1919). *Pidsumky u perspektyvy proletarskoi ekonomiky* [The results and prospects of the proletarian economy]. *Knyhar: Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. 25-26. 1687-1699. [in Ukrainian].
15. Stebnytskyi, P. *Strashna spadshchyna. (Ekonomichno-finansovi naslidky svitovoi viiny), Stattia. 1920-ti roky.* [Terrible heritage. (Economic and financial consequences of World War). Article. 1920s]. *IR NBUV* [Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky]. 244. 32. [in Ukrainian].

Одержано 1.11.2018.

УДК 930.1:61]:355.48(100)«1941/1945»

Сіропол Володимир,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри загальної історії, правознавства і
методик
навчання

e-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6069-2609>
ID: U-8091-2018

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький
вул. Сухомлинського 30, Київська обл.,
Україна, 08401

Siropol Volodymyr,

Candidate of Historical Sciences, Assistant
Professor

of General History, Science of Law,
Teaching Methods Department

e-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6069-2609>
ID: U-8091-2018

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda

State Pedagogical University,
Sukhomlynsky street 30, Pereiaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Львова Наталя,

асистент стоматолога,
м. Одеса, Україна, 65026

Lvova Natalia,

Dental assistant,
Odessa, Ukraine, 65026

Внесок дописувачів «Военно-медичного журналу» в дослідження історіографії проблеми медичного забезпечення Червоної армії в Другій світовій війні (1941-1945 рр.)

У статті робиться аналіз наукового доробку на сторінках «Военно-медичного журналу», який заклав, на наш погляд, підвалини для вивчення цілого комплексу проблем в історіографії медичного забезпечення Червоної армії в 1941-1945 рр. Саме праці цього періодичного видання одні з перших пролили світло на військову медицину радянського війська зазначеного періоду, що не могло не викликати інтерес у дослідників історії.

Визначено, що вивчення наукового доробку за матеріалами «Военно-медичного журналу» бере свій початок у середині 1970-х рр. У ході аналізу нами виявлено основні тенденції в історичній науці в межах питання. Зокрема, варто наголосити, що аналіз внеску в розробку медичного забезпечення в радянській історіографії було не досить популярним. Утім, дослідники намагалися розглянути найбільш актуальні питання в працях своїх колег, серед яких чільне місце посідають питання військової хірургії та терапії. До важливих питань, які цікавили авторів можна також віднести питання аналізу недоліків, які головним чином починають підійматися лише в 1980-х рр. Характерним для праць дописувачів до згаданого видання є те, що вони більше уваги звертали на дослідження даної проблеми саме з точки медицини, а не історії. Це, звісно пояснюється тим, що автори наукових доробків були медиками та приймали безпосередню участь у становленні системи медичного забезпечення Червоної армії в роки Другої світової війни.

Характерним для праць упродовж усього радянського періоду є те, що вони не були позбавлені впливу комуністичної партії, який став домінуючим під час формування структури самих досліджень. Ще однією особливістю є те, що дослідники не оминували увагою й питання героїзації (героїзації), пік якої припадає, за нашими даними, на 70-ті рр. XX ст.